

ČLOVĚK A PŘÍRODNÍ ŘÍŠE

Rudolf Hauschka

*Rostliny klíčí v temnu země,
byliny pučí mocí vzduchu,
plody zrají silou slunce.*

*Tak klíčí duše ve schráně srdce,
tak pučí moc ducha ve světle světa,
tak zraje lidská síla v záření Božím.*

Rudolf Steiner

Výživa je v našem přírodovědeckém věku kauzálním sledem procesů, jakoby určených fyzikálně chemickými zákonitostmi. Obzvlášť chemie, ohlížející se za velkolepými výsledky výzkumu a chemicko-technického pokroku, věří, že na sled pochodů spojených s výživou lze pohlížet jako na sled chemických reakcí v laboratoři a také ho tak studovat. Pohled dnešní fyziologické chemie je přitom převážně kvantitativní. Látková bilance substancí nutných pro výživu, jako jsou bílkoviny, tuky, uhlovodany a soli, stojí v moderní fyziologii výživy v popředí a dokonce jsou takto posuzovány i vitaminy a jiné účinné látky. Je-li například vitamin C ztotožňován s kyselinou askorbovou a tato kyselina askorbová je pak udávána v miligramprocentech jako měřítko pro posouzení hodnoty potravin, pak nám to dává nahlédnout hluboko do dnešního stavu vědomí, pro něž je člověk sice komplikovaným, přesto však na základě míry, čísla a váhy poznatelným, provozovatelným a opravitelným mechanismem.

Tento pohled na člověka a jeho výživu je nutným důsledkem obecného pohledu na přírodu a důsledkem světového názoru, který nechává Zemi a celou sluneční soustavu vzniknout z jakési pramliny, z níž podle zákonů gravitace krouží materiální kosmická tělesa kolem dokola. Člověk je v tomto šedivém vesmíru nejvyšším zvířetem, které na základě boje a výběru vzniklo v konečném bodu jakýmsi nebulózním pra- počtím inaugurované řady živých tvorů. Člověk se tak nachází v mechanizovaném vesmíru, sám mechanizovaná bytost, bez jakékoli morální odpovědnosti a morální nosné síly, ve sledu dějů, který takto ztratil veškerý smysl. Tak tomu nebylo vždy a není to ještě tak dávno, co lidstvo z hluboce religiózních základů prožívalo skutečnost Stvoření, jak je vylíčena v Genesi a jak nachází svůj výraz v bezpočtu legend, do té míry jako realitu, že se vedle toho naše přírodovědné abstrakce jeví značně vybledlé. Člověk prožíval obzvlášť po celou antiku své bytí v souladu s tvořivým prazákladem a vývoj nesoucími mocnostmi ducha.

Tento pocit bezpečného lůna božského světa měl však také v oněch dobách jako duševní postoj v pozadí sepjetí se skupinovými svazky - např. až do pozdního středověku - s rodinou, kmenem, národem, sepjetí s tradičně přejímanými zásadami víry, takže bychom se mohli ptát, zda vpádem přírodovědeckého věku nebylo přece jen docíleno také pokroku, podíváme-li se na dějiny lidstva ve větších souvislostech. Jistě, přírodní vědy nás osvobodily od těchto vazeb a daly

v nás zazářit oné božské jiskře svobody, bez níž není možný žádný další vývoj k pravé lidské lásce. Jen svobodně uskutečněný čin lásky si zaslouží toto jméno a působí do časů budoucích. Z dilematu, v němž se lidstvo dnes nachází díky tomu, že je na jedné straně zajaté v bezduchem materialistickém názoru na přírodu a svět a na druhé straně přece jen už prožívá zárodek Já, zárodek svobodné individuality, vyplývá otázka, zda skrze vědu, popř. skrze vědecký duševní postoj, který jsme si za posledních třista čtyřista let osvojili, můžeme opět najít cestu zpět k totalitě Stvoření. Vždyť přírodní věda je, podíváme-li se na její metodu, nezištným hledáním poznání, které jasným světlem září z biografii mnoha jejích představitelů. Můžeme zde prožít duševní postoj, který v oněch mnohdy tragických osudech vyjevuje hlubokou svědomitost. Toto vědecké svědomí je věčným klenotem, jež si lidstvo v těchto stoletích vydobýlo. Toto vědecké svědomí je možné jen ve svobodě, kde ochybnosti, ba často i zoufalství provázely cestu poznání čirým smyslovým vnímáním a kauzalitou. Až budou jednou teorie dnešní přírodní vědy překonány a vysmívány jako výplod zmatené doby, bude jako nesmazatelný plod tohoto přírodovědeckého věku podmiňovat vědecké svědomí coby nosná duševní síla další chod vývoje lidstva.

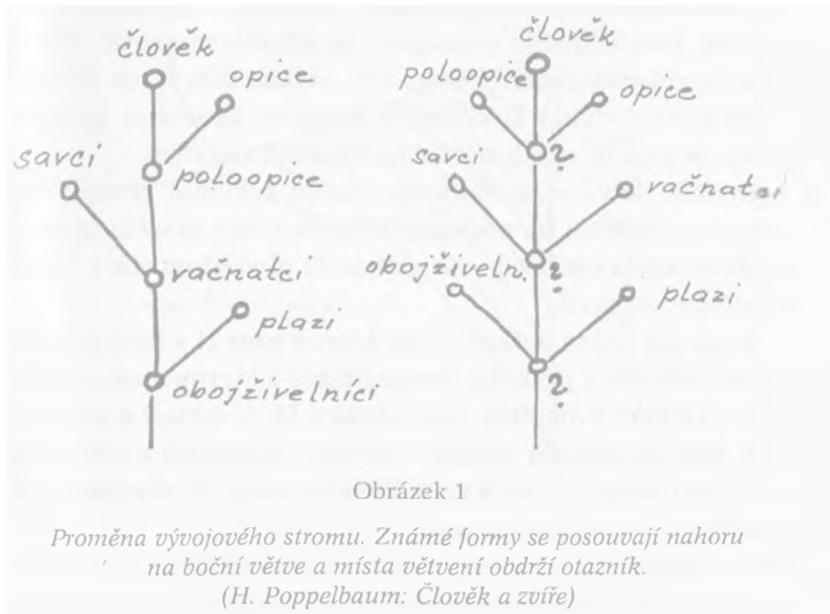
Výše položená otázka byla Rudolfem Steinerem, který ve svých spisech zabývajících se teorií poznání navazoval na Goetha, zodpovězena veskrze pozitivně. Goethe ve svých přírodovědných dílech ukázal, jak myšlení, aplikované na realitu a nikoli na abstrakce, vede ke zcela novým poznatkům o podstatě přírody. Byť i dnešní oficiální zástupci přírodní vědy nemají tendenci tento velký čin Goethův uznat, tak přesto každý nezaujatý čtenář jeho *Nauky o barvách* nebo jeho nauky o metamorfóze zaznamená svěží vzduch v přírodní vědě. A tak jako Aristoteles oděl jako první ona světová tajemství, zpodobněná ještě Platonem jako velkolepé obrazy, do logických pojmů, tak uvedl Rudolf Steiner jako první, když dovedl Goetha nad něho samotného, pojmovou podstatu do světa realit.

Na tomto duchovně historickém pozadí jsem se pokusil ve své *Nauce o substancích* zachytit podstatu substancí; ve středu zájmu stála přitom především říše minerálů a říše rostlinná. Jiní badatelé jako např. Poppelbaum ve své knize „Mensch und Tier“ se zabývali především následující otázkou: Je člověk skutečně nejvyšším zvířetem, nebo musíme použít zcela jiná hlediska, abychom získali odpověď, jež bude odpovídat skutečnosti?

Srovnáme-li člověka se zástupci světa vyšších živočichů, pak dojdeme k překvapujícímu poznatku, že z tělesného hlediska nemůžeme člověka v žádném případě považovat za korunu Stvoření. Lidské tělo je sice nesrovnatelně mnohostrannější, ušlechtlejší a vyváženější než tělo živočišné, avšak taková ruka člověka je daleko nedokonaleji vybavena ke speciálním úkolům než pracka lva, chodidlo koně, hrabavá noha krčka, ploutev, křídlo apod. Lidská ruka je ušlechtlejší, ale „bez ohledu na to, že v ní spočívá nekonečně mnoho možností použití, je, budeme-li se na ni dívat čistě jen jako na připravený nástroj, tou nejnedokonalejší ze všech.“ Při tomto způsobu studia přímo musíme dojít k názoru, že lidská ruka má svou všestrannost a ušlechtilou vyváženost právě proto, že se nevyvinula do specializované účelové podoby, ale že byla ve svém vývoji zdrženlivá.

Tak můžeme pocíťovat, že celá lidská postava zůstala nejbliže praobrazu, zatímco podoby zvířat znamenají vývoj pryč od tohoto praobrazu. Toto sebeuchování je nejušlechtleji vyjádřeno v lidské hlavě. Zatímco lebky zvířat jsou vyvinuty v nástroje (zobák ptáka je používán jako extremity), lidská hlava si své kosmické zaoblení uchovala. „To, že se utvořila jako pomocný orgán tělesného působení na okolní svět, bere hlavě zvířete onu univerzálnost, kterou se vyznačuje hlava lidská.“ Toto zdržení lidského tělesného vývoje, toto sebeuchování před sklouznutím do ustrnulých specializovaných podob zachovalo člověku zároveň možnost být duchovní bytostí.

Že ne každý vývoj znamená automaticky vývoj k vyššímu, vyplývá ze srovnání lebky mladé a staré opice. Mladá opice má ještě kulatou lebku a není snad otřesnějšího prožitku, než jaký člověk může zažít při studiu proměny ladného zaoblení zadní části lebky a mozku v ono odpudivé zdeformování lebky staršího opičího samce. „A toto zdeformování až k nepoznání se odehrává během čtyř až pěti roků, tedy za časové období, během něhož se obličej malého lidského dítěte dosud sotva pozměnil. To se drží ještě dlouho v blízkosti svého praobrazu, zatímco u opice dochází ke ztrátě všech lidských znaků, až by to v pozorujícím člověku vyvolalo takřka soucit.“ Tato skutečnost, že se zvířata vyvíjejí do ustrnulých specializovaných podob, vyplývá také se vši žádoucí zřetelností z proměny schémat vývojového stromu.

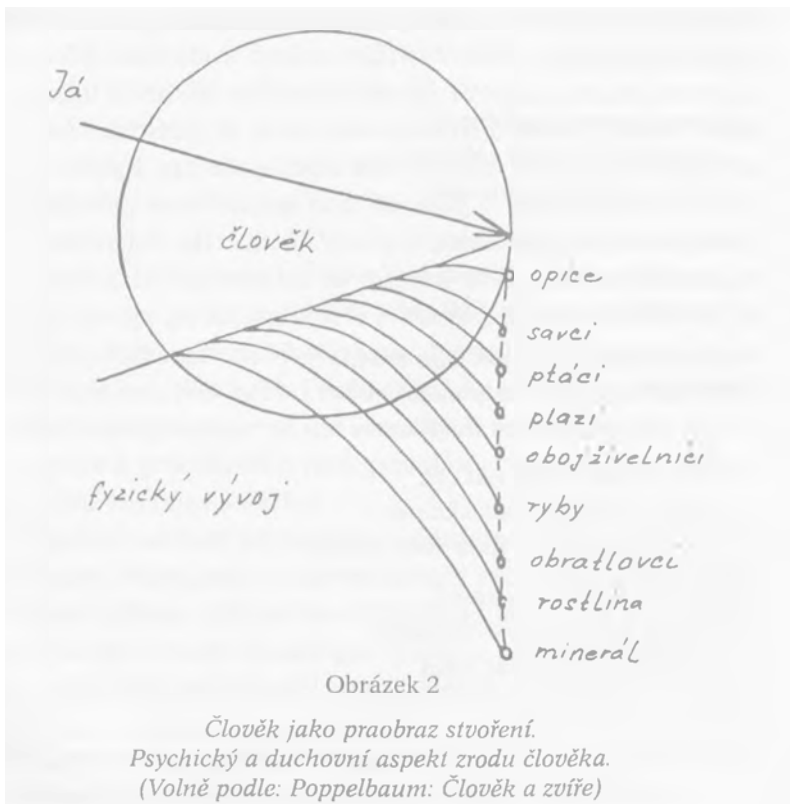

Zatímco před několika desetiletími byly opice ještě označovány za lidského předka, dospěli dnes již vědci tak daleko, že člověku i opici připisují neznámého společného předka. Zatímco byli savci dříve odvozováni od plazů, má se dnes za to, že vzešli z téže neznámé praformy. Zatímco tedy dříve stála v místech větvení vždy jména skupin, fosilie nebo vymyšlená označení předků, musíme dnes všechny tyto body opatřit otazníkem.

Je tedy stále zřetelnější, že lidská praforma stojí na začátku stvoření a že živočišné formy vznikají odchýlením do účelového fyzického ustrnutí. Člověk je prvorozenec a utlumení impulsu živočišného utváření mu umožňuje, aby byl člověkem. Znázorníme si tento pochod pomocí příměru: Balon se vznáší nad mořem a klesá níž a níž. Je nebezpečí, že spadne a utopí se v oceánu. Co udělá pasažér balonu? Odhodí přítěž, aby se tak dlouho udržel ve vzduchu, dokud nedosáhne spásné pevniny. Člověk, jemuž hrozilo nebezpečí, že předčasně ustrne, tak ze sebe musel vyloučit živočišnou říši. Velkou část svých žádostí, pudů a vášní vtělil v živočišných formách, ze sebe je vyloučil. Za to, že jsme se mohli stát lidmi, vděčíme zvířatům.

Jestliže se v proměně dosavadních schémat vývojového stromu podíváme na následující obraz zrodu člověka, pak se můžeme zeptat, jaká síla nás ochránila před utonutím v jednostranném ustrnutí.

Je to ona jiskra božství v nás, kterou jsme si v sobě uchovali jako zárodek v průběhu vývoje lidstva a kterou dnes označujeme jako své svobodné individuální Já. V *Nauce o substancích* jsme se pokusili objasnit stvoření vycházející z nehmotné duchovní oblasti a ústící ve viditelném světě. V návaznosti na to můžeme v této souvislosti říci, že právě tak jako živočišnou říši můžeme i říši rostlinnou a nerostnou považovat za vývojová stadia člověka, která zůstala na cestě a která se ubírala směrem k ustrnutí. Vždy stál v pozadí stvoření člověk jako duchovní postava. Tomu budeme stále lépe rozumět, budeme-li se zas a znova cvičit v myšlence, že Země se svými zvířaty, květinami a kameny tvoří s člověkem jedno pozemské společenství. Že přírodní říše nejsou bytostmi vně našeho bytí, ale že jsou s tímto bytím geneticky spjaté, že k nám patří a že vůči nim neseme morální odpovědnost. Není žádným fantazírováním, když pak z vděčnosti lidské duše dáme vzejít myšlence na spásu přírodních říší, neboť ony padly, abychom my mohli být lidmi.

Není náhodou, že básníci a umělci tyto pocity už mnohokrát vyjádřili. Když v „Parsifalovi“ Richarda Wagnera zazní kouzlo velkopáteční: *Tvůj pláč se mění v rosu požehnání: hle, luh jím slaví zmrtvýchvstání*, pak je v tom naznačen tento motiv spásy. Jestliže poznáme bytostnou podstatu přírodních říší a v duchovním communiu s vesmírem je začleníme do celkové bytosti stvoření, učinili jsme první krok spasení. Druhým však je přijímání přírodních říší s potravou. Čím je lidská výživa jiným než začleňováním přírodních říší do našeho lidského bytí! Budeme-li k mystériu výživy přistupovat ve správném rozpoložení, může se nám odhalit jako communitio se Zemí a jejími bytostmi.

*Kameni němý, s vděčností
a pokorně se k tobě skláním:
Dals mi být živou bytostí.*

*Země a květy, díky vám!
Já v pokoře, hle, k vám se skláním:
Vám vděčím, že sám duši mám.*

*Země, květy, zvěři, dík vám všem!
Pln pokory já k vám se skláním:
Vám vděčím, že jsem člověkem.*

*Člověče bratře, měj náš dík,
ctíme tě zbožným poklekáním:
Tvá jsoucnost dala nám všem vznik.*

*Tak zní to díkem odevšad,
svět žije vroucím díkůvzdáním
a vděčností je v jedno spjat.*

Christian Morgenstern - *Umývání nohou*
Přebásnil Jan Dostal